

De onwerkelijke werkelijkheid

Ik keek enigszins ongelovig naar mijn trouwring. De drie diamanten glinsterden mooi in de felle zon. Getrouwd in Las Vegas, in het hol van het kapitalisme. Als iemand me dat enkele jaren geleden had voorspeld, zou ik hem voor gek hebben verklaard. Toen mochten we niet eens ons land verlaten en werd het Westen in alle Bulgaarse media als de hel op aarde beschreven. Wat leek dat allemaal lang geleden. Misschien omdat het communisme zo'n onwerkelijke ervaring was. We leerden pseudogeschiedenis en werden van jongs af aan monddood gemaakt. Juist daarom geloofde mijn generatie niet dat de idealen waarmee we opgegroeid waren zo snel op de stortplaats van de echte geschiedenis zouden belanden. We voelden ons immers vrij en gelukkig in onze ruime kooi, in een land waar niets mocht en alles kon. We genoten van een onbezorgd leventje zonder eigen verantwoordelijkheid, want de communistische partij had alle touwtjes in handen. We hadden volop tijd om te feesten, te flirten of in de rij te staan om het zoveelste schaarse product te bemachtigen.

Na de val van de Berlijnse Muur gingen mijn ogen open. Het communisme was opeens een onbegrijpelijke paradox geworden: ik had mijn steentje bijgedragen aan het opbouwen van een rechtvaardige maatschappij, die ik slechts enkele jaren later met net zo veel toewijding probeerde te ontmantelen. Hoewel iedereen wist dat er geen weg terug was, voelden veel mensen opeens nostalgie naar de goede oude tijd, waarin je je geen zorgen hoefde te maken of er genoeg brood op tafel kwam en of je niet werkloos zou worden. Ze wilden niet dat het communisme in de herinneringen van de generaties slechts als een kille dictatuur voortleefde, omdat er onder de kille oppervlakte veel optimisme, humor en goede ideeën schuilden.

Ik vond nostalgie naar het verleden volkomen nutteloos, want niemand kon het weer tot leven wekken. Mijn jeugd werd een onbereikbaar eiland in de tijd. Alleen in mijn gedachten kon ik nog het onschuldige meisje zijn dat vol overgave communistische liederen zong. Alleen in mijn gedachten zag ik mezelf als de sexy rebellerende puber, die de harten van de mannen probeerde te veroveren. In werkelijkheid was het meisje een vrouw geworden, een vrouw met een verleden. Ze kon dat nooit vergeten, want de Bulgaarse communisten waren de meest bekwame ontwerpers van de ziel.

Terwijl ik de dure diamanten ring bewonderde, vroeg ik me in een flits van een seconde af of de hele bruiloft in Las Vegas echt had plaatsgevonden. De communisten deden ons immers probleemloos geloven in dingen die niet bestonden en ontkenden wat er wel bestond. Was ik zo gehersenspoeld dat ik ook na de omwenteling sprookjes en realiteit niet van elkaar kon onderscheiden?

Herinneringen zwommen als kleine verdwaalde visjes naar de oppervlakte van mijn bewustzijn. Als communistische jongeren waren we waarschijnlijk de netste ter wereld, omdat we op school wekelijks een inspectie ondergingen. De leraren keken elke maandag naar onze nagels en als ze die te lang vonden, knipten ze die ter plekke af. Een lerares keurde mijn kapsel af, pakte een grote schaar uit haar bureaulade en zette het in mijn haar. Ik vond het vrij normaal dat ik voor de ogen van de hele klas werd gekortwiek en ik schaamde me daar niet voor. Ik was eerder bezorgd over het resultaat, maar door het ontbreken van een spiegel kon ik dat niet zien. Het enige wat ik tijdens een paar eindeloze minuten hoorde, was een tsjik-tsjikgeluid. De botte schaar haperde enkele keren in mijn dikke haar, maar uiteindelijk vielen alle ongewenste haarlokken op de vloer.

In de pauze waren de andere kinderen in de klas opmerkelijk stil. Niemand durfde iets over mijn nieuwe kapsel te zeggen. Pas na een tijdje kwam de grootste pestkop naar me toe.

‘Mer, je ziet er heel origineel uit,’ zei hij. ‘Als een spitskool overreden door een Trabant.’

‘Ga dat maar aan kameraad Dimitrova vertellen,’ bitste ik terug. ‘Dan krijg jij misschien een origineler uiterlijk. Als jij het niet durft, dan kan ik het voor je regelen.’

De pestkop droop net zo snel af als hij voor mijn neus verschenen was.

Eenmaal thuis kreeg mijn moeder bijna een hartaanval: ‘Wat is er met je haar gebeurd?’

‘Kameraad Dimitrova vond het te lang,’ antwoordde ik.

‘Is kameraad Dimitrova blind geworden? Je haar was niet langer dan schouderhoogte!’

‘Ze vond mijn kapsel niet netjes genoeg.’

Mijn moeder was woedend. Ze dacht altijd dat ze zo goed kon knippen en nu was haar creatie publiekelijk afgekeurd. Toch ging ze geen verhaal halen, omdat je dat gewoon niet deed. Leraren, ambtenaren en partijsecretarissen sprak je nooit tegen. Het volk deed wat de partijleiders bevelen en hield zich aan duizenden ongeschreven regels. Geen wonder dat het communisme in mijn tijd zo vanzelfsprekend was geworden: de oude generatie was volledig gehersenspoeld en de nieuwe erfde een strak omlijnd denkpatroon.

Als meiden hadden we eigenlijk weinig te klagen. Voor de jongens was het een stuk zwaarder, want ze moesten elke week laten zien of er geen haar op hun nek groeide. Als hun nek behaard was, moesten ze per direct naar de kapper, soms om slechts één centimeter ongewenste haargroei af te laten knippen. De partijleiders hadden blijkbaar een grote hekel aan haar. Kwam dat misschien doordat onze joviale dictator al een tijdje sterk kalend was? We dachten van wel, maar niemand durfde dat hardop te zeggen.

De belangrijkste regel op school was dat je je zijden communistische halsdoekje niet mocht vergeten. Daar tilden alle leraren heel zwaar aan: zonder rood halsdoekje mocht je niet naar school. Het maakte niet uit hoe

ver je woonde, je moest naar huis om het te halen. En als je ouders aan het werk waren, moest je ze daar bellen om zo snel mogelijk te komen.

We maakten ons niet druk om al die regeltjes. Alles was dagelijkse routine en slechts af en toe ging het mis. Mijn oma had een heel mooi wit kraagje gebreid als vervanger voor het katoenen kraagje van mijn uniform. Ik moest onmiddellijk het schoolgebouw verlaten, want dergelijke afwijkingen werden niet getolereerd in een land waar alle burgers gelijk hoorden te zijn.

Enkele leraren met dictatoriale trekjes hadden de gewoonte om ongehoorzame leerlingen aan hun oor te trekken en zo door het hele lokaal naar buiten te sleuren. Eentje gooide altijd potloden door het raam als hij boos werd, een andere gaf ons oorvijgen met een liniaal en bekogelde ons met krijtjes. Van dezelfde leraren kregen we lessen ethiek om later voorbeeldige burgers te worden. We moesten in koor zeggen wat we gingen doen als we een oude vrouw met een volle boodschappentas zagen. 'De vrouw vragen of we de volle tas naar haar huis mogen dragen,' herhaalden we braaf. En als een moeder met kind in een volle bus stapt? 'Opstaan en vragen of ze wil zitten,' luidde het antwoord.

Persoonlijk had ik de grootste hekel aan kameraad Popova, een lerares die een flinke gouden ring droeg. Als ik niet luisterde, tikte ze ermee op mijn hoofd. Soms vond kameraad Popova bijna de helft van de klas niet deugen en werden we massaal naar de hoek gedirigeerd. Aangezien er niet zo veel hoeken waren, vormden we rijtjes langs de muur. We stonden met onze ruggen naar de klas toe, keken elkaar aan en probeerden niet te lachen, want dat maakte de situatie nog erger. We wilden liever geen opmerkingen over slecht gedrag in ons rapportboekje.

Om wraak te nemen op dat soort tirannen, maakten we hun stoelen 'onklaar' door de bouten los te draaien en de zitting ietsje te verschuiven. We hadden de grootste lol als zo'n zelfingenomen kameraad op de grond plofte. 'Wie heeft het gedaan?' was natuurlijk de onvermijdelijke vraag. We verraadden elkaar nooit. De lessen ethiek hadden blijkbaar enig nut.

De meesten van ons waren heel gelukkig in het kunstmatig gecreëerde vacuüm van het Bulgaarse communisme. We vonden het vanzelfsprekend dat dit de meest rechtvaardige, solidaire en fantastische maatschappij was. Vrijwel alles was goed geregeld en er kwamen geen serieuze bedreigingen van buitenaf. Amerika had weliswaar kernwapens, maar wij waren ervan overtuigd dat we de vijand konden verslaan. We hadden immers de machtigste bondgenoot ter wereld: moedertje Rusland.

Door de communistische propaganda wisten we dat onze idealen sterker waren dan het leeghoofdige materialisme van het Westen. Daarom vierden we ook elk jaar uitbundig de dag dat de communisten aan de macht waren gekomen. We liepen met duizenden in colonnes door de straten, zwaaiden met ballonnen en riepen patriottische leuzen. De feestelijke muziek zweeptte ons op. Slechts één keer klonken er trieste klanken en iedereen

draaide zich verbaasd om. We zagen enkele mannen een zwarte doodskist dragen, waarop het woord 'kapitalisme' was geverfd. Vandaar die vreemde muziek, het westerse kapitalisme werd symbolisch begraven om plaats te maken voor een stralende communistische toekomst voor alle landen ter wereld.

Tijdens de parade waren er een aantal vakbondsmensen uit westerse landen op de officiële tribune aanwezig. Tot mijn grote verbazing lieten ze het na om naar ons te zwaaien. Dat ze zich geen raad wisten met onze gedragscodes bleek geen enkel probleem: de volgende dag stonden ze toch zwaaiend op de voorpagina van de krant. Een vriend van mijn vader, die bij de krant werkte, vertelde hem dat ze van hogerhand de opdracht hadden gekregen om de stomme buitenlanders met wat knip- en plakwerk van zwaaiende handen te voorzien. Volgens mijn ouders zorgden de partijleiders zelfs voor mooi weer tijdens zo'n feestdag. Als de weersvoorspelling slecht was, vuurden ze in de grote steden speciale raketten de wolken in, waardoor de regen een paar dagen eerder viel.

We marcheerden dus meestal in de felle zon, in trance van gehoorzaamheid, gedirigeerd door een onzichtbare kracht. We deden altijd wat de ideologen van de partij bepaalden dat goed voor ons was, zonder zelfstandig na te denken. We waren ons denkvermogen niet kwijt, maar we hadden het omwille van onze stralende toekomst voor een groot gedeelte uitgeschakeld.

De communistische partij had een superstaat gecreëerd die van de wieg tot aan het graf voor ons zorgde. Gratis school, gratis gezondheidszorg, gegarandeerd werk, haast geen diefstallen of inbraken... Op de drie zenders die we in Bulgarije ontvingen, kregen we bijna dagelijks te horen hoe veel beter het leven in het Oostblok was vergeleken met het Westen. Overall op straat stonden borden met propagandateksten en het portret van onze partijleider Todor Zjivkov hing in elke school en in alle openbare gebouwen. De straten droegen de namen van helden als Marx en Lenin en we waren trots op de verdiensten van het communistische systeem. Wie in zo'n maatschappij niet kon gedijen, had het aan zichzelf te danken. Zoals een oude man die meestal op de trap van de kerk zat te bedelen, waarschijnlijk omdat hij liever dronken was dan nuchter. Ik gaf hem vaak wat van mijn zakgeld, maar ik maakte nooit een praatje met hem, want bedelaars waren per definitie eng in een land zonder werklozen.

Voor iedereen werd een baantje geschapen. De partij was meester in het creëren van overbodige baantjes. Niet dat iemand zich overbodig voelde, maar in Bulgarije gold net als in de andere communistische broederlanden het principe dat van alle drie arbeiders eentje werkte, de tweede toezicht hield en de derde voor problemen zorgde. Het was eerder regel dan uitzondering dat mensen allerlei privé-zaken onder werktijd regelden. Als je schaarse producten wilde bemachtigen, kon je niet anders dan weglopen van je werk, anders was alles uitverkocht.

‘Arbeid adelt de mens’ was een van de bekendste leuzen. Dat moesten ook de scholieren ervaren en daarom werden we regelmatig naar de boeren gestuurd om ze met het binnenhalen van de oogst te helpen. We kregen allemaal een persoonlijke oproep. Op de voorkant prijkten de woorden ‘vrijwillig werk voor het vaderland’. Binnenin kon je lezen: ‘Aanwezigheid verplicht op straffe van sancties’. We wisten niet precies wat de sancties inhielden, maar niemand haalde het in zijn hoofd om niet op te komen dagen voor het vrijwillig verplichte werk.

Elk jaar was het iets anders: druiven plukken, aardappels rooien, pinda’s verzamelen... Ik had vooral een hekel aan de pinda’s. Mijn handen werden pikzwart en ruw van het wroeten in de aarde, ik kreeg rugpijn van het bukken en als het regende, veranderden de velden in een modderpoel. Het ergste van alles waren de hoge normen, die praktisch onhaalbaar waren voor iemand die dit werk voor het eerst deed. Als je de norm niet haalde, kreeg je publiekelijk een reprimande van de kameraad die toezicht hield. Om dat te voorkomen deed ik steeds een laagje aarde onder in de emmers; dat woog veel zwaarder dan de pinda’s en de kilo’s vlogen eraan.

Onze school had het enigszins getroffen met het oogsten van pinda’s en aardappels, want helpen in de fabrieken was nog erger. Als dat je lot was, werd je op onchristelijke tijden wakker gemaakt. Om half zes in de ochtend marcheerde je al zingend naar de fabriek en om zes uur was iedereen aan het werk. De productienormen voor de scholieren waren gelijk aan de normen van de gewone arbeiders. Sommige vriendinnen werden er helemaal gek van om de hele dag achter een lopende band te staan. Ze moesten constant geconcentreerd blijven om er geen slechte exemplaren tussendoor te laten glijpen. Anders werden ze berispt, vaak met behoorlijk wat publiek om de rest te waarschuwen wat er gebeurde als ze hun ogen niet goed openhielden.

De oogsttijd was een onuitputtelijke bron van verhalen over hoe we de onderkant van de kratten vol kersen van bladeren voorzagen, hoe we tandpasta op de deurkrukken van de kameraden smeerden en over de moderne versie van een telegram sturen: een papiertje in brand steken tussen de tenen van de grootste slaapkop en afwachten wanneer hij de boodschap ontving. De schade van dit wrede spelletje viel mee: in het ergste geval verschenen er wat blaren en kon de slaapkop zijn norm niet halen.

‘We logeerden in de huizen van de boeren en enkele klasgenoten waren ingedeeld bij de man die de dorpswinkel runde,’ vertelde mijn vriendin Olga. ‘De jongens kwamen in zijn magazijn, dronken al zijn alcohol op en bekogelden elkaar met de eieren die ze daar vonden. Vervolgens trokken ze naar het dorpsplein en mikten met de resterende eieren op een communistisch monument.’

We schaterden van het lachen. Een volwassene zou voor een dergelijk vergrijp jarenlang achter de tralies belanden, maar dronken scholieren

konden ze moeilijk opsluiten. Ze werden slechts van school gestuurd. En kaalgeschoren. Zo kon iedereen zien dat het gevaarlijke criminelen waren.

Olga was ook haar prachtige lange haar kwijt.

‘We hielpen de boswachters met het markeren van de bomen voor de kap,’ vertelde ze. ‘De hele dag berg op, berg af met een pot verf in je handen. Als de vermoeidheid toesloeg, was het onmogelijk om niet te struikelen.’

‘Heb je verf op je haar gekregen?’ vroeg ik, terwijl ik het antwoord al kon raden.

‘Een volle pot. Ik kon het er vervolgens op geen enkele manier afkrijgen. Ik moest mijn haar laten afknippen.’

‘Wat een rotklus! Hoe kan een scholier weten welke bomen te markeren?’

‘Simpel: een boswachter liep de hele tijd mee,’ verduidelijkte mijn vriendin.

‘Kon hij dan de bomen zelf niet markeren?’

Olga lachte om zo veel naïviteit.

‘Natuurlijk wel, Mer, maar je weet toch hoe het werkt? Ze willen ons aan het werk houden, ook al is er niets te doen.’

Daar zat wel wat in, want we werden al van kinds af aan geacht te helpen met het opbouwen van het communisme. We waren de radertjes in een imposant raderwerk en dat vervulde ons met trots en enthousiasme, ook al zat het soms niet mee.

De ouders van Olga waren arbeiders, de klasse die de hemel in werd geprezen. Op televisie hoorden we niets anders dan hoe goed onze arbeiders het deden. De beste werknemers kregen medailles met het opschrift ‘Held van de Arbeid’ en de afdelingen met de hoogste productie veroverden de felbegeerde wisselbeker. Hun foto’s werden bij de ingang van de fabriek opgehangen.

Het Bulgaarse volk bouwde heel bevlogen aan het communistische ideaal en deed alles wat de Russische leiders van hem verwachtten, zoals het een braaf satellietstaatje betaamde. Toen de Russen na de dood van Stalin onthulden dat de Grote Leider in werkelijkheid een moordmachine was, konden we dat haast niet geloven. We probeerden de pijn van deze ontdekking met moppen te verzachten. Anders konden we het niet verwerken dat het opbouwen van het communisme ten koste van veel onschuldige mensen was gegaan. Zo was er een mop over Stalin, die door de geheime politie gebeld wordt met de vraag of hij zijn verloren pijp al gevonden heeft.

‘Ja, hij lag onder de sofa,’ zegt Stalin.

‘Dat is onmogelijk!’ roept de geheime agent uit. ‘Er zijn al drie mensen die de diefstal van uw pijp bekend hebben.’

Alle communistische landen erkenden mondjesmaat dat er in het verleden grove fouten waren gemaakt, behalve China. De Chinezen waren de

enigen die protesteerden toen het gebalsemde lichaam van Stalin uit het mausoleum op het Rode Plein werd verwijderd.

‘Als jullie hem willen hebben, dan kunnen jullie hem krijgen,’ luidde het geïrriteerde antwoord van de Russen.

Voor ons was het Chinese communisme een ideologisch moeras. Daar speelden ze communistische liederen ook op begrafenissen en bruiloften, hingen burgers het portret van hun partijvoorzitter zelfs in hun woonkamers. Onze vrolijke dictator glimlachte naar ons vanaf de muren van alle openbare gebouwen, maar niemand haalde het in zijn hoofd om ook thuis naar hem te kijken.

Terwijl mijn familie generaties lang piano speelde, werd de piano in China een lange tijd als een antirevolutionair voorwerp beschouwd. Veel mensen leerden geluidloos spelen: ze raakten de toetsen heel licht aan, zonder ze in te drukken. Nadat ik dit opmerkelijke verhaal hoorde, wilde ik het ook proberen. Dat resulteerde in een klets van mijn moeder, die dacht dat ik haar lesmethode saboteerde. Meestal deed ik dat inderdaad om haar te laten zien dat niet elke generatie een conservatoriumopleiding nastreefde. Ze moest allang blij zijn dat mijn zus wel haar muzikale ambities wilde verwezenlijken. Maar mijn moeder wilde geen zwarte schapen in de familie die de schoonheid van de klassieke muziek niet aan de volgende generatie zouden doorgeven. Ik wist haar dictatoriale trekjes op waarde te schatten en liet het voortaan uit mijn hoofd om met de Chinese manier van piano spelen te experimenteren.

De sexy vijand van het volk

Het gezin waarin ik opgroeide was slechts voor de helft communistisch. Ik wilde liever niets weten over de bourgeoisafkomst van mijn moeder. Natuurlijk had ze wel eens verteld dat haar vader grootgrondbezitter was en dat de communisten zomaar alles van hem afgepakt hadden zodra ze na de Tweede Wereldoorlog aan de macht kwamen. Ze herinnerde zich levendig hoe ze als klein meisje de ongenode gasten met een stok van het erf probeerde te jagen. Ze lachten haar alleen maar uit, duwden haar opzij en plukten al hun fruitbomen uit de moestuin leeg ‘in de naam van het volk’. Het was jammer van het mooie huis, de bedienden en de manege met paarden, maar ze moest haar rijkdom met de rest van het volk delen.

Mijn zus en ik vonden het een gek idee dat mijn moeder vroeger zo welgesteld was. Gelukkig hadden we niets te vrezen. Normaal gesproken werd iedereen van aristocratische of bourgeoisafkomst tot ‘vijand van het volk’ verklaard, maar onze vader was partijlid met de beste communistische afkomst die men zich kon wensen. Dat compenseerde voldoende de sporen van ‘blauw bloed’ en we hoefden niet bang te zijn dat we tot bepaalde opleidingen niet toegelaten werden.

Omdat mijn moeder allang geen bedienden meer had, zag ik haar niet als iemand van rijke komaf. Sinds de macht definitief in handen van het volk was, moest ze zelf haar handen uit de mouwen steken en alle onprettige klusjes klaren. Ze vervloekte vooral de zegeningen van de moderne techniek, want de meeste apparaten kwamen uit Rusland en gingen om de haverklap kapot. De enige manier waarop ze me als kind aan het eten kon krijgen, was met het draaien van tekenfilms en ze hield elke keer haar hart vast bij het aanzetten van de Russische projector. Dergelijke apparaten stonden garant voor slechte kwaliteit door het totale gebrek aan concurrentie. Voor de fabrieken maakte het niets uit of ze goede producten maakten, want ze werden toch allemaal afgenomen. De filmrol haperde wanneer deze daar zin in had en als de spoel spontaan op de grond donderde, zette mijn moeder een wilde achtervolging in om zo veel mogelijk film te redden. Het was een hele kunst om de spoel, die de badkamer al bereikt had, weer op te rollen.

We woonden in een huis aan de voet van een heuvel. Op de top torende een metershoog granieten beeld van een Russische soldaat. Aljosha kon je zowel overdag als 's avonds, verlicht door sterke spots, niet over het hoofd zien. De granieten soldaat waakte over ons en was het symbool van moedertje Rusland die ons tegen het imperialistische Westen zou beschermen. Iedereen die in Plovdiv aankwam, zag al vanuit de verte het kolossale beeld opdoemen.

Plovdiv, de tweede grootste stad van Bulgarije, was gebouwd op zeven heuvels, maar juist die ene was het symbool van de stad geworden. De bezienswaardigheden van de andere heuvels waren in de ogen van buitenstaanders een stuk minder interessant: een oude klokkentoren, een weerstation, een openluchtbioscoop en het grootste amfitheater op de Balkan. De eeuwenoude opgravingen verrieten dat Plovdiv een van de oudste steden van Europa was. Niet dat daar zo veel van te merken was, want de meeste monumentale gebouwen waren getransformeerd tot uithangborden van het communistische ideaal. Ze waren behangen met leuzen en herbergden tentoonstellingen over zorgvuldig geselecteerde gebeurtenissen uit de geschiedenis waar de communisten geen moeite mee hadden.

Vanaf de heuvels bekeken, zag de stad er uit als een gigantische bijenkorf. Mensen liepen kriskras door elkaar heen, auto's, bussen en taxi's haastten zich alle kanten op, scholieren met nette uniformen liepen in rechte rijen, arbeiders trokken naar de fabrieken in de industriële zone. Ergens in deze gigantische bijenkorf zat de koningin, de communistische partij, en het volk probeerde haar te plezieren en te verzorgen.

Elke dag legden scholieren en arbeiderscollectieven bloemen en kransen voor het granieten beeld van Aljosha. Ze lasen gedichten voor of zongen Russische liedjes. Soms zag ik mensen de granieten benen van de soldaat kussen. Ik kan me niet herinneren dat ik Aljosha ooit heb gekust, maar ik

had een rotsvast vertrouwen in zijn beschermende kracht. Tot ik er op een dag achter kwam dat hij geen grip had op wat er aan de voet van de heuvel gebeurde. Ik werd daar aangesproken door een man gekleed in een stijlvol pak, die een goudkleurige bril droeg.

‘Wil je weten hoe baby’s gemaakt worden?’ had de man gevraagd.

Natuurlijk wilde ik dat weten. Ik was een leergierig meisje en ik wist niets over baby’s maken. Mijn ouders hadden me verschillende keren gewaarschuwd voor kinderlokken, maar die man zag er heel serieus en betrouwbaar uit. Daarom was ik totaal verrast door wat er verder gebeurde. Hij trok me de struiken in, ontblootte zijn geslacht en het duurde niet lang totdat hij zijn zaad op de grond spoot.

‘Dat zijn allemaal ongeborn baby’tjes,’ zei hij triomfantelijk.

Ik was stil. Mijn kinderverstand vond het een indrukwekkend tafereel, maar ik wist instinctief dat ik dit eigenlijk niet had mogen zien. Ik maakte me uit de voeten en liet de man nagenieten. Ik keek omhoog naar Aljosha en kreeg opeens medelijden met hem. De enorme grijze kolos die iedereen zo bewonderde, was totaal machteloos. Waarom dachten we dat hij ons voor een imperialistische aanval vanuit het Westen kon behoeden, terwijl er onder aan zijn voeten de vreemdste dingen gebeurden?

In het park zag je vaker potloodventers. Meestal riepen ze je na en geilden ze bij de gedachte dat je hun ontblote stukje vlees had gezien. Niemand keurde ze een blik waardig, terwijl dit voor hen het toppunt van plezier was. Wat een ondankbare afwijking. Het woord alleen al, potloodventer, alsof ze een potlood in hun broek hadden. Waarom zijn er eigenlijk geen vrouwelijke potloodventers, vroeg ik me als meisje af. Een vrouwelijke boezem komt uit de stuiken tevoorschijn en een zwoele stem roept ‘Psst’. Lopen de mannen dan net zo hard weg als de vrouwen?

Ik ontdekte vrij snel dat de mannen grotere gluurders waren. We deden wedstrijden wie het snelst in een boom kon klimmen en de buurjongens probeerden altijd onder mijn rokje te kijken. Eén keer gleed ik uit en viel ik naar beneden in een grote mierenhoop. Terwijl ik de mieren op mijn dijen aan het meppen was, konden de jonge gluurders eindelijk onbeperkt van mijn onderbroekje genieten.

Pas jaren later kwam ik erachter dat het gluren de meeste Bulgaren in het bloed zat. Ook al waren we volgens de officiële communistische leer allemaal gelijk, toch wilde iedereen stiekem weten of zijn buurman of collega het toevallig niet verder geschopt had. Als het geziene je niet beviel, kon je altijd een anonieme brief aan zijn werkgever schrijven, waarin je hem van westerse sympathieën beschuldigde. Eén simpele verdenking zonder enig bewijs kon al iemands carrière kosten.

De geheime politie had overal mensen die het werk van burens en collega’s dunnetjes overdeden. Ze controleerden op alles wat verboden was, zelfs op het illegaal destilleren van wijn. Mijn oom had daar voortdurend last van, want elke keer weer werd hij door iemand verklikt. De politie kon bij de invallen in zijn woning steeds niets vinden. Daar was mijn

oom bijzonder trots op en hij was helemaal niet van plan om zijn verboden hobby op te geven. Zodra er een zelfgemaakt wijntje op tafel moest komen, werd de zware wasmachine weggeschoven. Zo kon hij bij het wijnvat komen om de glazen te vullen.

‘Proost, op de geheime politie,’ riep hij vrolijk. ‘Laat ze maar blijven zoeken en niets vinden.’

De verklikker werd uiteindelijk door weer een andere verklikker verklikt. Het bleek de buurman te zijn, die tevens voor huisvriend doorging. Een van de meest gevleugelde uitspraken tijdens het communisme was niet voor niets: ‘God behoede ons voor goede vrienden, wij behoeden ons zelf voor onze vijanden.’

De meeste mensen wisten intuïtief wie ze konden vertrouwen. Ik gebruikte vooral mijn knappe buurvrouw Olga als praatpaal. Olga was enkele jaren ouder dan ik en ze was mijn grote voorbeeld van hoe je met mannen moest omgaan. Ze genoot van het leven en wilde geen vastigheid. Olga kon het zich veroorloven, want ze zag er heel aantrekkelijk uit met haar mooie bruine ogen en lange blonde haren die tot haar middel reikten. Zelfs toen ze door die omgevallen pot verf haar prachtige haar moest laten afknippen, vormde ze met haar grote borsten en slanke taille nog steeds een lustobject voor de mannen.

Olga werkte als verkoopster van treinkaartjes. Op het centraal station in Plovdiv was het een komen en gaan van mensen. Een treinkaartje kostte haast niets en het leek alsof iedereen om die reden aan het reizen was geslagen. Olga had het meestal druk, maar heel af en toe waren er momenten waarop ze niets te doen had. Dan werden haar lange nagels voorzien van een nieuwe laag lak en als er toevallig op zo’n rustig moment nog een klant om een kaartje vroeg, dan moest hij wachten tot haar nagellak gedroogd was. Tijdens zo’n schoonheidspauze viel haar oog op iemand die haar hart sneller deed kloppen.

‘Hij ging op een bankje tegenover mijn loket zitten en elke keer als ik geen klanten had, zocht ik langdurig zijn blik,’ vertelde Olga. ‘Vervolgens plaatste ik het bordje ‘gesloten’ op het loket en liep uitdagend voor hem langs.’

Olga wist wel hoe ze sexy moest lopen: rug recht, borsten naar voren en wiegen met je heupen zodat je billen zelfs de aandacht van een blinde trekken. ‘De mannen kijken naar ons om ons te zien, maar wij kijken naar de mannen om gezien te worden,’ was Olga’s motto.

De aantrekkelijke man keek bewonderend en vroeg of hij haar op een lunch mocht trakteren.

‘Ik stelde hem voor om in plaats van te lunchen, samen een sigaretje in de wc te roken, want ik wilde niet dat mijn nieuwe chef me dat zag doen. Dat was natuurlijk een valstrik, want in de wc hebben we de liefde bedreven,’ vertelde ze ongegeneerd.

Het voorval verbaasde me niets. Olga had een patent op liefdes op het eerste gezicht en ze deed er niet moeilijk over als die nog dezelfde dag tot

bloei kwamen. Seks was voor haar een uitlaatklep geworden, want seks was het enige waar de communisten geen grip op hadden. Haar vrije geest kon in een dictatuur alleen op dit gebied tot ontplooiing komen. Haar leven bestond uitsluitend uit verplichtingen en uit opletten wat ze wel en niet mocht zeggen, maar in de liefde kon ze zichzelf zijn, kon ze alles naar haar hand zetten, kon ze de sterkte van haar eigen wil ervaren en de vrijheid van haar fantasie.